

Chữ hiếu qua các điệu hò miền Trung

NGUYỄN ĐỨC TĂNG

Cũng như ca dao, những câu hò trong dân gian thuộc loại văn chương bình dân nên rất phổ cập trong dân chúng. Tác giả của nó có thể là những nhà thơ dân gian, thường không lưu lại tên tuổi như những nhà thơ của văn học thành văn, nhưng cũng đóng góp đời mình vào sự phát triển của ngôn ngữ thơ ca trong lãnh vực văn chương bình dân.

Những câu hò thường tồn tại do sự truyền khẩu trong dân gian và thường lưu trữ trong ký ức của con người, cho nên khi con người từ cõi đời, đã mang theo phần vốn liếng lưu trữ ấy. Do đó không tránh khỏi sự thất thoát và cũng do đó, việc sưu tầm các thể loại hò cũng phải có giới hạn, không thể nào được hoàn toàn đầy đủ.

Ngày nay, thời đại văn minh khoa học, văn hoá dân gian cũng không tránh được sự đổi thay. Khi mà phong trào Karaoke thịnh hành trong gian, từ thành thị đến thôn quê, liệu rằng chúng ta có còn nghe tiếng ru em, tiếng hò khoan, tiếng hò giã gạo, hò mái nhì, mái đẩy hay hát hò thường văng vẳng đâu đây trên quê hương yêu dấu như những ngày đêm thắm xa xưa?

Tuy nhiên, chúng ta cũng không lấy làm ngạc nhiên khi thấy văn học gian có thể thất thoát, nhưng không thể mai một được, vì nó phát xuất sự hồn nhiên của con người. Dù ở thời đại văn minh khoa học, siêu thông tin, con người đã lên cung trăng, nhưng con người vẫn là con người, không thể biến thành cái máy, không thể đánh mất tính hồn nhiên, không thể đánh mất bản sắc văn hoá dân tộc.

Bài này tôi chỉ xin đề cập đến chữ hiếu qua vài điệu hò miền Trung và không đủ khả năng để đào sâu nguồn gốc đã có hơn ba ngàn năm tru mà cho đến nay người ta không rõ những từ ngữ như “hố rị”, “hố hụi” là ngôn ngữ của dân tộc Việt hay Chăm.

Trong những hoàn cảnh địa lý khắc nghiệt, người dân miền Trung, nư là ở nông thôn, phải luôn chịu đựng để mưu sinh, để vươn lên, những câu ca dao, hò vè ở vùng đất này không được trau chuốt, có vẻ chân quê, mộc mạc nhưng đậm thắm tình người. Những câu hát điệu hò n chung thường biểu hiện ngôn ngữ, tín ngưỡng, tình cảm và sắc thái c từng vùng đất.

Những điệu hò miền Trung có hò mái nhì, hò mái đẩy, hò giã gạo, hò em, hò bả trạo, hò hố... Bài này tôi chỉ đề cập đến một vài câu hò ru e và hò giã gạo theo sự hiểu biết rất hạn hẹp của mình, với cốt ý nói lên lòng hiếu kính của con cái đối với cha mẹ bằng bạc trong các câu hò.

Từ ngàn xưa, tổ tiên ta đã có kinh nghiệm về giáo dục bình dân đại chúng. Ngay từ lúc nằm nôi, con trẻ đã được người lớn dỗ dành qua tiếng hò à ơi... để ru ngủ. Tiếng hò ngân nga dịu dàng êm ái hoà nhịp tiếng võng kẽo kẹt đẩy đưa đều đặn như tiếng nhạc êm dịu, đưa trẻ c vào giấc ngủ say.

Hầu hết những câu hò đều đơn sơ giản dị, nhưng chất chứa tình cảm của cha mẹ đối với con cái và ngược lại, sự biết ơn của con cái đối v bậc sinh thành:

*Ru hời ru hời ru hời
Công cha như núi ngất trời
Nghĩa mẹ như nước ở ngoài biển Đông
Núi cao biển rộng mênh mông
Cù lao chín chữ ghi lòng con ơi!*

Công cha nghĩa mẹ thật là cao dày, bổn phận làm con phải biết đền c
Ơn cha ba năm lai láng

*Nghĩa mẹ chín tháng cưu mang
Bên ướt mẹ nằm, bên ráo con lăn
Biết lấy chi đền nghĩa khó khăn
Thôi thì hai đứa mình lên non gánh đá*

xây lăng phụng thờ.

Khác với hò ru em, hò giã gạo không theo bài bản sẵn có đã thuộc nể lòng mà phải có tài ứng khẩu linh động tại chỗ để đối đáp tức thời giữ bên nam và bên nữ, thông thường có hai nam và hai nữ. Gọi là hò giã gạo vì ở nông thôn những lúc giã gạo người ta hay cất tiếng hò cho vui theo nhịp chày nện xuống cối gạo để thêm hăng hái và bớt thấy mệt nhọc. Nhưng trong những buổi hò có tính cách trình diễn trước công chúng thì tiếng hò kèm tiếng gõ nhịp trên chiếc cối tượng trưng mà th Rạp Đồng Xuân Lâu ở thành phố Huế là rạp hát bội nổi tiếng lâu đời và đôi lúc còn là nơi tổ chức hò giã gạo có tiếng tăm. Những nơi làng mạc hò giã gạo thường tổ chức ngoài trời, thường là ở trước sân đình hay những địa điểm có thể tập trung dân chúng đông đảo trong những đêm trăng thanh gió mát. Các cặp nam nữ luân phiên hò đối đáp qua lại từ cho đến gần sáng mới chấm dứt. Càng về khuya lời đối đáp càng gay gắt, càng hấp dẫn và đôi khi có những cặp trai gái phải lòng nhau để sau đó đi đến chỗ: “*đôi ta nên vợ thành chồng*”.

Trong những điệu hò giã gạo, qua lời đối đáp giữa nam và nữ, luôn nhắc nhở đến đạo lý cương thường, đến bổn phận thiêng liêng của con người. Và đây là chàng trai cất lời ướm hỏi:

*-Đêm khuya trăng dạo thêm đình
Hỏi người bạn gái thương mình hay không?*

Người con gái luôn dè dặt thận trọng tìm lời đáp lại:

*-Thương em thì nhờ thầy mẹ tính toán
Không phải em vô sòng giã gạo hát hò khoan mà thành!*

Hay là:

*-Em thương còn bụng mẹ thầy
Đèn treo trước gió biết xoay ngã nào?*

Không được trả lời dứt khoát chàng trai phải đánh đòn tâm lý:

*-Trao duyên gửi số cho chàng
Kẻo cô đơn mình thiếp, có khối vàng cũng như không!*

Xét mình chưa đèn đáp ơn sâu nghĩa nặng đối với các bậc sinh thành nàng đáp ngay:

*-Chàng ơi! Ơn cha ba năm cúc dục
Nghĩa mẹ chín tháng cù lao
Ai đền ơn cho thiếp mà nhũ thiếp trao ân tình?*

Hay là:

*-Thầy mẹ sinh em ra được chút má đào.
Biết lấy chi đền ơn đáp nghĩa mà khiến thiếp trao ân tình?*

Người con trai vẫn viện thêm cớ để tiếp tục tấn công:

*-Em ra lấy chồng mà kiếm chút con trai
Kẻo một mai măng già tre rụi lấy ai bạn cùng?*

*-Em ra lấy chồng chừ được chừ, mai được mai
Sợ mai tê mẹ yếu cha già, bát cơm ai đỡ, chén trà ai bưng?*
Dù không được đáp ứng nhưng chàng trai vẫn dùng đòn tâm lý để tái công tới tấp:

*-Em ra lấy chồng mà kiếm chút con
Kéo một mai người ta có mình không cũng buồn!*
Nhưng nàng vẫn khăng khăng từ chối vì nàng còn còn bồn phận phải phụng dưỡng mẹ già:

*-Em ra lấy chồng biết bỏ mẹ cho ai
Chiều hôm quạnh vắng khuya mai một mình!*

Hay là:

*-Em ra lấy chồng bỏ mẹ cho ai
Thu đông tiết lạnh mẹ ngồi hoài trông con!*

Người con trai nhắm vào chỗ yếu của phái nữ, thường sợ muộn màn ảm, bèn tiếp tục dụ dỗ:

*-Xấp hàng Tàu để lâu cũng ế
Rằng em không kiếm nơi chiếu cố thân lại lập thân
Thầy mẹ già không sống mãi để cầm cân cho em hoài?*

Cho dù người con trai có tìm đủ mọi cách để thuyết phục, nàng cũng chẳng mềm lòng, nghĩ mình còn son trẻ, chẳng lo chi tới chuyện muộn màng mà chỉ nghĩ đến hoàn cảnh hiện tại cha già mẹ yếu không ai phụng dưỡng:

*-Ơn thầy nghĩa mẹ nặng lắm anh ơi
Nghĩa phu thê sớm muộn nhờ trời
Tiết thanh xuân em hãy còn nở,
Chưa muộn thời mà anh lo!*

Đối với nàng, sớm muộn nhờ trời, dầu có ế ảm cũng cam đành. Nàng xem chữ hiếu là trọng:

*-Chỗ mô nghiêm trang bằng chón Bến Ngự
Chỗ mô lịch sự bằng chón Đông Ba
Một lòng kính mẹ, một dạ kính cha
Dẫu mà bóng xế trăng qua cũng đành!*

Tán tỉnh mãi không xong chàng bèn đánh bạo ngỏ ý với nàng là sẽ cạo người mang cau trầu rượu đến dạm hỏi, nhưng nàng vẫn một mực cự từ; không phải là nàng có ý chê bai chàng mà chỉ vì muốn giữ tròn chữ hiếu

*-Ai bưng cau trầu tới đó, chịu khó bưng về
Em đây vốn thiệt không chê*

Nhưng muốn ở làm ri nuôi thầy với mẹ cho trọn bề hiếu trung.

Để cho chàng còn nuôi chút hy vọng, nàng khuyên chàng nên lo học hành và hứa sẽ một lòng chờ đợi:

*-Thầy mẹ sinh em phận gái giữ đạo cương thường
Anh lui về học lấy văn chương
Nghìn thu em vẫn đợi, không vấn vương nơi nào.*

Được lời như cởi tấm lòng, chàng cũng muốn tỏ ra mình vốn là người biết trọng đạo lý cương thường:

*Khuyên em giữ lấy chữ cương thường
Anh đây con người quân tử không bỏ ruộng mà lo!*

Nhưng cũng có trường hợp người con trai dụ dỗ không xong, bèn tìm cách xúi dại người con gái bỏ nhà ra đi:

*-Núi sơn lâm nuôi nhân đào tẩu
Biển Tây Hồ trợ kẻ lâm nguy
Thương nhau dắt lấy nhau đi
Công ơn thầy nghĩa mẹ lo chi trả đền?*

Là người con hiếu thảo, nàng không thể nghe lời chàng xúi bậy làm cớ thất hiếu, trái với luân thường đạo lý. Tốt hơn là khuyên chàng nên cớ người mai mối, mang trầu rượu đến hỏi cho đẹp mặt mẹ cha:

*-Anh lui về sửa cậy mối dong
Trầu mâm rượu hũ đẹp lòng mẹ cha
Kể từ ngày mẹ đẻ con ra
Mem com trún sữa lớn mà từng ni
Em nghe anh mà bỏ ra đi
Thất hiếu với phụ mẫu, tội ni ai đền?*

Cũng có trường hợp đôi trai gái yêu nhau nhưng cha mẹ không bằng lòng:

*-Anh thương em mà thầy mẹ thoái thác, chú bác cản ngăn
Thôi đành huệ héo theo lan bận này!*

Không muốn thấy cảnh lan tàn huệ héo, nàng bèn bày mưu tính kế cớ chàng:

*-Anh muốn gàn, em vẽ chước cho
Cầm một buồng cau, chai rượu, anh giả đồ tới chơi.*

Nghe lời em, nhưng vì chàng mặc cảm nhà nghèo, e rằng sẽ gặp trở ngại:

*-Tay anh cầm chai rượu buồng cau
Đi ngã đằng sau thầy mẹ chê khó
Đi ngã cửa ngõ chú bác chê nghèo
Nhắm chừng duyên nợ cheo leo
Sóng to, thuyền nặng, chẳng biết chống chèo có qua không?!*

Để trấn an chàng, nàng khơi niềm hy vọng là cha mẹ vì thương con cớ sẽ không nỡ từ chối lời cầu hôn của người yêu con mình:

-Thầy mẹ không thương thì miệng bầm chân quỳ

*Thầy mẹ thương em chừng nào thì thương anh chừng nấy chi
can gì mà anh lo!*

Nhưng nhiều khi thấy duyên nợ khó thành, chàng chỉ còn cách tự an

-Sông mô sâu bằng sông An Cựu

Hói mô quanh quẹo bằng hói Châu E

Công bắt thành, danh bắt toại, anh xách nón ra về

Mất thầy mất mẹ khó kiếm chớ đạo nghĩa phu thê thiếu gì?

Có khi người con gái cũng phân vân khó nghĩ, bởi bên tình bên hiếu l
ngiên bên nào:

-Không nghe lời thân phụ thì bất hiếu với thân phụ

Nghe lời thân phụ thì bỏ nghĩa anh ơi!

Tấm thân em như cây khô chết đứng giữa trời, tội chưa!

Tâm trạng đau khổ của chàng cũng chẳng khác gì tâm trạng của nàng
thôi thì chỉ biết an ủi nhau là chúng mình còn trẻ, hãy an tâm lo phụng
dưỡng mẹ cha cho tròn đạo hiếu, còn duyên tình rồi sẽ hạ hồi phân g

-Tấm thân em như cây khô chết đứng

Tấm thân anh đây tựa lá rụng trên cành

Thôi hai đứa mình tuổi hãy còn xanh

Cứ an tâm trở về nuôi thầy với mẹ để trả nợ dưỡng dục sinh

thành ngày xưa.

Thường thì những người trai làng khi thấy gái làng đi lấy chồng xa cũ
buông lời tiếc trách: “Sao em không lấy chồng gần mà đi lấy chồng
xa?”. Thực tình thì đa số gái làng thường ái ngại cái cảnh phải đi lấy
chồng xa, bỏ cha mẹ già không ai cưu mang, “*chén cơm ai xới, chén
ai bưng?*”. Tuổi thầy mẹ gần đất xa trời không lo chăm sóc, phụng
dưỡng, đến khi chết đi dù có làm heo cúng giỗ cũng chỉ là cảnh “*làm
tế ruồi?*”:

-Thiên hạ có câu

“Đói khó ở làng hơn giàu sang hàng xóm”

Bát cơm đĩa muối cũng trung hiếu đạo đường

Em đi lấy chồng xa xã, ngái hương

Một mai em có làm con heo cúng giỗ có đặng lễ cương thờ,

hay không?

Đôi khi người con gái cũng có nhận xét tinh tế, thấy tình nhân mình
không biết trọng lễ nghĩa, nên phải tỏ thái độ bất bình, không muốn p
công chờ đợi:

-Ba mươi anh không đi Tết

Mồng một anh không tới lạy bàn thờ

Hiếu trung chi anh nữa mà bảo em chờ cho uống công?

Lễ giáo ngày xưa khát khe, với quan niệm “nam nữ thọ thọ bất thân”,

gái chỉ ngồi kề nhau cũng bị rầy la huống chi là chạm đến xác thịt. Nhưng rồi cảnh “lửa gần rơm lâu ngày cũng bén”, chuyện động trời không mong mà lại đến, chẳng phải lỗi riêng ai, nàng chỉ còn cách cầu mong chàng lo liệu thế nào kéo thầy mẹ thả bè trôi sông thì chết mất:

*-Vi anh một thử, vì em một thử cho nên chi lỡ dĩ ra rồi
Thầy mẹ đánh mắng, chú bác đòi lặn sáo thả trôi
Có mưu chi thì cứu vớt kẻ khổ em rồi anh ơi!*

Nghe lời kêu cứu của nàng, chàng chỉ biết tìm cách trấn an rằng chuyện đã lỡ dĩ, nếu có bề gì thì chàng sẽ xử sự sao cho trọn nghĩa vẹn tình:

*-Vi anh một thử, vì em một thử cho nên chi lỡ dĩ ra ri
Vị dầu thầy với mẹ có lặn sáo thả trôi
anh cũng liều mình vọt xuống tức thì
May còn sống dương gian thì trọn nghĩa
Rủi có thác xuống âm ti cũng trọn tình.*

Nhưng tình thương con vô bờ bến, thầy mẹ nàng nữ nào lặn sáo thả sông mà chỉ đánh nàng trăm roi rướm máu để phạt tội “gái hư thân trinet”.

*-Tuởng thầy mẹ đánh thiếp hai ba roi,
Không ngờ thầy mẹ đánh thiếp một trăm roi
Thiếp phải giơ lưng thiếp chịu, e không trọn đời với anh?*

Trước tình huống đó, chàng trai chỉ biết khuyên nàng ráng chịu đòn, rồi chàng sẽ tìm cách an ủi, xoa dịu:

*-Thầy mẹ đánh em trăm roi vô một chỗ, máu mủ đổ ra
Anh khuyên em đừng khóc đừng la
Ra ngoài đồng quạnh quẽ, ta lại bóp với xoa lần hồi.*

Nàng bị đòn rướm máu đau đớn lắm nhưng được chàng an ủi bằng cách đưa nàng ra chốn đồng không mông quạnh để lấy dầu cù là thoa bóp chắc rằng cả hai chẳng còn thấy gì là đau khổ trên trần gian. Người xin được phép chấm dứt.

N.Đ.T

(199/09-05)

Nguồn: <http://tapchisonghuong.com.vn/tin-tuc/p37/c51/n1728/Chu-hieu-qua-cac-dieu-ho-mien-Trung.html>

Gửi Lên: Lê-Thụy-Chi

Ngày 8/10/2016

www.vietnamvanhien.net